

Oceniając dokumenty dostarczone Departamentowi Stanu przez konsulat należy stwierdzić, że przedstawiają one bardzo wyważony obraz sytuacji. Placówka dyplomatyczna starała się informować tylko o zdarzeniach potwierdzonych przez różne źródła. Interesujące jest to, że w jednakowym stopniu opierano się na informacjach osób związanych z oficjalnymi władzami, jak również przedstawicieli studentów. W ten sposób starano się pokazać punkt widzenia obu stron konfliktu. Bezpośrednie uczestnictwo pracowników konsulatu w wydarzeniach spowodowało, że w raportach przeważają opisy samych demonstracji, w mniejszym stopniu odślanając kulisy wydarzeń. Ze względu jednak na wciąż niepełny obraz wydarzeń Marca 1968 r., raporty konsulatu amerykańskiego w Poznaniu wydają się ciekawym źródłem informacji, na pewno wzbogacającym naszą wiedzę o wydarzeniach mających miejsce w stolicy Wielkopolski przeszło 30 lat temu.

JAKUB TYSZKIEWICZ
Wrocław

INSTYTUT EUROPY ŚRODKOWO-WSCHODNIEJ W LUBLINIE

Upadek systemu jednopartyjnego, koniec sowieckiego komunizmu, rozpad Związku Sowieckiego i tzw. jesień narodów sprawiły, że w latach 1989-1991 powstały zupełnie nowe warunki do uprawiania nauki w Polsce. Brak nacisku państwowego dał rzeczywistą możliwość nieograniczonego stowarzyszania się i swobodnej wypowiedzi oraz wymiany poglądów. Pomysły i inicjatywy rozwijające się dotychczas na emigracji lub dyskutowane w publikacjach i na spotkaniach opozycji politycznej, po 1989 r. przestały być ideami zakazanymi. W takiej sytuacji, jesienią 1991 r., powstał, jako niezależna placówka naukowa, Instytut Europy Środkowo-Wschodniej w Lublinie, formalnie posiadający status towarzystwa. Jego powołanie było możliwe dzięki inicjatywie naukowców z Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego i Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej. W Zarządzie Towarzystwa obok historyków: prof. Jerzego Kłoczowskiego (dyrektor), Henryka Gapskiego (sekretarz naukowy), Wiesława Müllera, znaleźli się także etnolingwiści: m.in. prof. Jerzy Bartmiński, psycholodzy: jak ks. prof. Zdzisław Chlewiński czy politolodzy: jak prof. Jacek Ziemowit Pietraś i jako jedyny przedstawiciel nauk ścisłych i technicznych: prof. Jan Rayss. Instytut często współpracuje także z lubelskimi prawnikami, teologami, pedagogami. W momencie powołania Towarzystwa na członków wybrano ponad stu naukowców i ludzi pióra z Polski i ze świata. Wśród nich znaleźli się m.in. Stanisław Barańczak, Władysław Bartoszewski, Daniel Beauvois, Zbigniew Brzeziński, Bohdan Cywiński, Norman Davies, Bronisław Geremek, Aleksander Gieysztor, Jakub Goldberg, Feliks Gross, Maria Janion, Jakub Karpiński, Krystyna Kersten, Leszek Kołakowski, Mieczysław Albert Krąpiec, Marcin Król, Gerard Labuda, Jerzy Łukaszewski, Ryszard Łużny, Czesław Miłosz, Krzysztof Pomian, Henryk Samsonowicz, Krzysztof Skubiszewski, Jerzy Świąch, Janusz Tazbir, Józef Tischner, Andrzej Vincenz, Piotr Wandycz, Jacek Woźniakowski.

Powołanie Instytutu miało też swoją rangę symboliczną. Przede wszystkim nawiązywało do tradycji przedwojennej Federacji Towarzystw Historycznych Europy Wschodniej Marcelego Handelsmana i wypracowanej na emigracji przez Oskara Haleckiego koncepcji Europy Środkowo-Wschodniej. W 1993 r. powstała Międzynarodowa Federacja Instytutów Europy Środkowo-Wschodniej skupiająca ośrodki z Kijowa, Lwowa, Mińska, Wilna, Pragi, Bratysławy i Budapesztu oraz współpracująca z centrami i naukowcami z Europy Południowej, Francji, Niemiec, Włoch i Stanów Zjednoczonych.

Podstawowym celem Instytutu jest prowadzenie badań interdyscyplinarnych nad historią i teraźniejszością tej części Europy, jej zróżnicowaniem narodowym, kulturowym i religijnym. Ważne jest pokazanie, jakie znaczenie dla Europy Środkowo-Wschodniej miały uniwersalne europejskie wartości, których obecność wyraża się dzisiaj w dążeniu krajów regionu do integracji ze strukturami jednoczącej się Europy. Istotna jest również troska o to, by historia tej części Europy była traktowana jako część historii ogólnoeuropejskiej, czemu do 1989, a właściwie do 1991 r. przeszkadzały względy polityczne, dzielące Europę na Wschodnią i Zachodnią.

Jedną z pierwszych inicjatyw Instytutu był projekt napisania syntez historii Polski, Litwy, Ukrainy i Białorusi przez historyków z tych właśnie krajów. Sam pomysł powstał jeszcze w 1990 r. w Rzymie na spotkaniu zorganizowanym przez Instytut Kultury Chrześcijańskiej im. Jana Pawła II, kiedy doszło do spotkania historyków z czterech krajów „sukcesyjnych” dawnej Rzeczypospolitej Obojga Narodów (Litwy, Białorusi, Ukrainy i Polski). Dyskusja w czasie spotkania ujawniła potrzebę opracowania na nowo dziejów tych krajów właśnie z punktu widzenia ich odległych, wspólnych korzeni oraz przedstawienie nowych interpretacji dziejów, które uwzględniałyby w większym niż dotąd stopniu wspólne dziedzictwo kultury. Nie kryjąc odmienności, spraw spornych i licznych konfliktów tak z dawnej przeszłości, jak i teraźniejszości, to nowe spojrzenie miało w zamierzeniu cechować się większym wysiłkiem służącym lepszemu wzajemnemu poznaniu i uwzględnianiu racji innych stron. Z inicjatywy prof. J. Kłoczowskiego powstał komitet redakcyjny, który skompletował zespół autorski. Ze strony białoruskiej w skład Komitetu wszedł prof. Adam Maldzis z Naukowo-Oświatowego Centrum im. Franciszka Skaryny, ze strony litewskiej dr Juozas Tumelis z Litewskiej Biblioteki Narodowej im. M. Mażwydas, ze strony ukraińskiej prof. Jarosław Isajewicz z Narodowej Akademii Nauk Ukrainy (wtedy, w 1990 r., z Akademii Nauk Ukrainiejskiej SRR), ze strony polskiej prof. J. Kłoczowski. W skład Komitetu wszedł także historyk z *Georgetown University* z Waszyngtonu prof. Andrzej Kamiński. Powołano wtedy zespół autorski. Historię Białorusi do końca XVII w. miał opracować dr Hienadz Sahanowicz z Białoruskiej Akademii Nauk (w 1990 r. z Akademii Nauk Białoruskiej SRR), a tom następny, obejmujący XIX i XX w., dr hab. Zachar Szybieka z Naukowo-Oświatowego Centrum im. Franciszka Skaryny; opracowanie historii Litwy do końca XVIII w. strona litewska powierzyła drowi Adomasowi Butrimasowi z Akademii Sztuk Pięknych w Wilnie, a historię dwóch następnych stuleci drowi Antanasowi Kulakauskasowi z Litewskiej Akademii Nauk (obecnie także Uniwersytet im. Witolda Wielkiego w Kownie). Tom ukraiński także podzielono pomiędzy dwoje autorów. Prof. Natalia Jakowenko z Instytutu Archiwistyki Akademii Nauk Ukrainiejskiej SRR (obecnie Narodowa Ukraińska Akademia Nauk) wzięła na siebie obowiązek napisania historii Ukrainy do końca XVIII w., a dr Jarosław Hrycak z Uniwersytetu Lwowskiego im. Iwana Franko opracować ma historię Ukrainy w wiekach XIX i XX. Natomiast tom poświęcony Polsce został podzielony pomiędzy troje autorów – dzieje do końca XV w. – prof. J. Kłoczowski, wiek XVI - XVIII prof. Andrzej Kamiński, dwa następne stulecia prof. Hanna Dylągowa z Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego. Dodatkowymi tomami, wspólnymi dla wszystkich syntez będą źródła i atlas historyczny. Intencją komitetu redakcyjnego i autorów było także, aby wszystkie tomy syntez ukazały się w czterech krajach. W ten sposób rezultat pracy całego zespołu byłby znany czytelnikowi na Litwie, Białorusi, Polsce i Ukrainie.

W 1996 r. komitet redakcyjny przyjął i zaaprobował wszystkie tomy syntez. Od tego czasu trwają starania o fundusze na ich publikację i tłumaczenia na języki czterech krajów uczestników projektu. W druku ukazały się na razie tylko dwie książki: Natalii Jakowenko, *Zarys historii Ukrainy od czasów najdawniejszych do końca XVIII wieku* („Heneza”, Kijów 1997) i Jarosława Hrycaka, *Zarys historii Ukrainy. Formowanie się nowoczesnego narodu ukraińskiego XIX - XX wieku* („Heneza”, Kijów 1996). Obie książki uzyskały nagrodę „Przeglądu Wschodniego” (Warszawa) dla prac historycznych autorów zagranicznych za rok 1997. Wręczenie nagród miało miejsce 7 marca 1998 r. w Warszawie w Pałacu Potockich (Uniwersytet Warszawski). Książki te wyjdą też niedługo nie tylko w polskim przekładzie, co wynika z założeń projektu syntez, ale także w przekładzie angielskim.

Współczesność i przyszłość Europy Środkowo-Wschodniej, widziane w kontekście historii, są ważnym polem zainteresowania Instytutu. Dlatego podejmowane są inicjatywy służące wzajemnemu zrozumieniu i przełamywaniu stereotypów między sąsiadami, bez czego niemożliwe jest budowanie pokojowego współistnienia. Przykładem takiej inicjatywy są wspomniane syntezy oraz międzynarodowe i interdyscyplinarne konferencje, których rezultaty ukazują się w formie publikacji.

Obecnie Instytut realizuje następujące projekty: historiografia i historyczne koncepcje Europy Środkowo-Wschodniej – analizy i ocena istniejącej literatury na ten temat; tolerancja i kultura dialogu – tradycja i dzień dzisiejszy oraz psychologiczne szanse i przeszkody w integracji narodów Europy Środkowo-Wschodniej. Badania i konferencje dotyczą przede wszystkim kultury, polityki, prawa, ekologii, myśli filozoficznej i teologicznej w Europie Środkowo-Wschodniej. Organizowane są zarówno spotkania skupiające uczestników z wielu krajów, np. konferencja zatytułowana „Tożsamość, odmienność, tolerancja a kultura pokoju”, jak również konferencje dwustronne, tak jak polsko-ukraińska w czerwcu 1997 r., czy polsko-niemiecka we wrześniu 1997 r. W sumie do tej pory odbyło się 10 konferencji międzynarodowych i jeden kongres: „Chrześcijaństwo w Europie Środkowo-Wschodniej i jego związki z Zachodem i Wschodem”, Lublin 2-6 września 1996 r. Konferencje są też okazją do współpracy z innymi ośrodkami i organizacjami. Działalność Instytutu współfinansują takie instytucje jak: KBN, UNESCO, a zwłaszcza Polski Komitet UNESCO, Fundacja im. Stefana Batorego, Komisja Europejska w Brukseli, Rada Europy w Strasburgu, Fundacja na Rzecz Demokracji w Europie Środkowej i Wschodniej, Fundacja „Polska w Europie”, Centrum „Pogranicze”, Fundacja im. Roberta Schumana, *National Endowment for Democracy* i wiele innych.

Od końca 1994 r. Instytut we współpracy z instytutami zrzeszonymi w Federacji Instytutów Europy Środkowo-Wschodniej przygotowuje „Encyklopedię Europy Środkowo-Wschodniej”. W zamierzeniu encyklopedia ma obejmować 18 krajów regionu: od Estonii po kraje dawnej Jugosławii. Są przewidziane dwa typy haseł. Każdy kraj będzie przedstawiony w artykułach przygotowanych według przyjętego schematu. Opis będzie obejmował zagadnienia od geografii fizycznej, przez historię, dzieje sztuki, współczesną sytuację polityczną, po opis stowarzyszeń i związków zawodowych. Poza opisem każdego kraju zostały przewidziane artykuły przekrojowe, prezentujące wybrane zagadnienia w skali całego regionu Europy Środkowo-Wschodniej.

Wydawnictwo instytutu publikuje 6 serii wydawniczych. Pierwsza z nich „Materiały Instytutu Europy Środkowo-Wschodniej” ma na celu dokumentację działalności badawczej Instytutu, w tym materiałów konferencyjnych. Druga seria „Biblioteka Europy Środkowo-Wschodniej” stara się przybliżyć polskiemu czytelnikowi teksty autorów szczególnie ważnych dla zrozumienia fenomenu naszego regionu. Przykładem są tłumaczenia książek Oskara Haleckiego, historyka polskiego, od czasów II wojny światowej przebywającego na emigracji i piszącego po angielsku. Pozostałe serie to: „Wspólnoty religijne i narodowe w Rzeczypospolitej w drugiej połowie XVIII wieku”, „Materiały do dziejów Kościoła katolickiego w Rzeczypospolitej i Rosji”, „Spotkania rzymskie” (owoc spotkań historyków Białorusi, Litwy, Polski i Ukrainy; Rzym '90 i Lublin '91), materiały „Lubelskiego Konwersatorium »Pogranicze«”. Na uwagę zasługuje również dwutomowa Księga Jubileuszowa dedykowana osobie prof. J. Kłoczowskiego.

Bardzo interesującym przedsięwzięciem jest Serwis Internetowy (SI) *EuroDialog*, który wykorzystując możliwości błyskawicznie rozwijającego się medium – Internetu, wydaje elektroniczne czasopismo. Ponadto uczestniczy w organizowaniu konferencji, w listach dialogowych dotyczących problematyki kultury europejskiej i obsługuje warsztaty europejskie (np. Dąbrowica k/Lublina, październik '98). Głównym zadaniem SI *EuroDialog* jest organizowanie i monitorowanie dyskusji wokół problematyki europejskiej, ze szczególnym uwzględnieniem obecnych przemian kulturowych w Europie. Podstawą tworzenia SI *EuroDialog* jest sprawne funkcjonowanie listy dyskusyjnej, dlatego obecnie nawiązywany jest ścisły kontakt z kilkunastoma ośrodkami i środowiskami proeuropejskimi. Prowadzona współpraca jest podstawą dla wydawanego czasopisma, zbierającego na swoich łamach wyniki przeprowadzonych dyskusji.

W lipcu 1997 r. powstała Samodzielna Pracownia Badań Europy Środkowo-Wschodniej przy Instytucie Zachodnim w Poznaniu, mająca na celu wspieranie aktywności naukowej lubelskiego instytutu. W jej ramach powstaje załączek biblioteki tematycznej dotyczącej regionu oraz baza informacyjna oparta na dostępnych publikacjach internetowych (OSW, PAP, „Rzeczpospolita”, Radio Liberty i in.). Instytut próbuje także rozszerzać zakres badań porównawczych, czego przykładem jest zaproszenie na konferencję o przemianach „przestrzeni narodowej” historyków afrykańskich: Christophera Wondji i Mamadou Diawara.

GRZEGORZ GŁUCH
HUBERT ŁASZKIEWICZ
SŁAWOMIR LUKASIEWICZ
Lublin

ROLA MITU HISTORYCZNEGO W TWORZENIU PAŃSTW EUROPEJSKICH WYSTAWA W NIEMIECKIM MUZEUM HISTORYCZNYM W BERLINIE

Od początku lat osiemdziesiątych pojęcie mitu historycznego przeżywa swój renesans w ramach badań historyczno-socjologicznych. Chodzi w nim zwłaszcza o funkcję mitu jako elementu konkurujących ze sobą lub zmierzających do hegemonii ideologii, służących do kontrolowania społeczeństwa. Pytanie o znaczenie tego zjawiska – i to nie tylko historyczne, ale również współczesne – prowadzi do ponownego podważenia tezy o odideologizowaniu postmodernistycznych społeczeństw¹.

Obok tych akademickich, częściowo spopularyzowanych przez środki masowego przekazu, zainteresowań mitami historycznymi, istnieją też względy bardziej praktyczne, a mianowicie nowe wymiary nacjonalizmu związanego z rozpadem Układu Warszawskiego i powstaniem nowych państw (które w większości nawiązywały do swej wcześniejszej suwerenności)². Zmuszają one zarówno naukę, jak i zainteresowaną polityką część opinii publicznej do podjęcia polemiki dotyczącej funkcji mitów jako elementów panujących ideologii, służących przebudzeniu, utrzymaniu i skanalizowaniu narodowych poglądów i emocji. Tym zainteresowaniom duchowym wychodzi naprzeciw także otwarta 19 marca 1998 r. w Niemieckim Muzeum Historycznym w Berlinie wystawa *Mity narodów*.

Celem, jaki postawiono przed ekspozycją jest ukazanie, „co w XIX w. dzieliło, a co łączyło Europę”³. Podczas zwiedzania powstaje jednak wrażenie, że próbuje ona raczej pokazywać elementy wspólne tworzenia się mitów i ich struktur. Słusznie też Achatz von Müller w felietonie na łamach „Die Zeit” krytykował tę „na korzyść europejskiej analogizacji zainscenizowaną redukcję narodowych odmienności”⁴. Problematyczną intencję wystawy skonkretyzował zresztą *expressis verbis* Christoph Stölzl, stawiając w przedmowie do katalogu budzącą wątpliwości tezę, że „dramatyczna, problematyczna i bolesna epoka nacjonalizmu” jest „wspólną historią rodzinną” Europejczyków⁵.

¹ Por. min. J. Habermas, *Technik und Wissenschaft als „Ideologie”*. Frankfurt a. M. 1968.

² Por. M. Mommsen (Hg.), *Nationalismus in Osteuropa. Gefährliche Wege in die Demokratie*. München 1992.

³ M. Flacke, *Einleitung*. W: *Mythen der Nationen. Ein europäisches Panorama. Eine Ausstellung des Deutschen Historischen Museums unter der Schirmherrschaft von Bundeskanzler Dr. Helmut Kohl*. Begleitband zur Ausstellung vom 20. März 1998 bis 9. Juni 1998, M. Flacke (Hg.), München-Berlin 1998, s. 16.

⁴ A. v. Müller, *Unverzichthar national*. „Die Zeit” nr 14/1998, s. 43.

⁵ Ch. Stölzl, *Vorwort*. W: *Mythen der Nationen...*, s. 13.